NCERT Solutions for Class 9 Sanskrit Shemushi Chapter 8 लौहतुला

अभ्यासः

प्रश्न 1.
अधोलिखतानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषा लिखत –

(क) देशान्तरं गन्तुमिच्छन् वणिक्पुत्रः किं व्यचिन्तयत्?
उत्तर:
वणिक्पुत्रः व्यचिन्तयत्-"यत्र पूर्व भोगः भुक्ताः तत्र विभवहीनः सन् न वसेत्।

(ख) स्वतुला याचमान जीर्णधनं श्रेष्ठी कि अकथयत्?
उत्तर:
सः अकथयत्-"भोः! नास्ति तुला सा तु मूषकैः भक्षिता"।

(ग) जीर्णधनः गिरिगुहाद्वार कया आच्छद्य गृहमागतः।
उत्तर:
जीर्णधनः गिरिगुहाद्वार महत्या शिलया आच्छाद्य गृहमागतः।

(घ) स्नानान्तर पुत्र विषये पृष्टः वणिक्पुत्रः श्रेष्ठिन किम् उवाच?
उत्तर:
वणिक्पुत्रः उवाच-'" भोः! तव पुत्र नदीतटात् श्येनेन

(ङ) धर्माधिकारिभिः जीर्णधन श्रेष्ठिनौ कथं सन्तोषितौ?
उत्तर:
धर्माधिकारिभिः तौ परस्परं तुला-शिशु-प्रदानेन सन्तोपितो।

प्रश्न 2.
स्थूलपदान्यधिकृत्य प्रश्ननिर्माणकुरुत –

(क) जीर्णधनः विभवक्षयात् देशान्तरं गन्तुमिच्छन व्यचिन्तयत्।
उत्तर:
क: विभवक्षयात् देशान्तरं गन्तुमिच्छान व्यचिन्तयत्?

(ख) श्रेष्ठिन: शिशु स्नानोपकरणमदाय अभ्यागतेन सह प्रस्थितः।
उत्तर:
श्रेष्ठिनः शिशु स्नानोपकरणमदाय केन सह प्रस्थितः?

(ग) श्रेष्ठी उच्चस्वरेण उवाच- भो: अब्रह्ममण्यम् अब्रह्ममण्यम्।
उत्तर:
श्रेष्ठी उच्चस्वरेण किम् उवाच?

(घ) सभ्यैः तौ परस्परं संबोध्य तुला-शिश-प्रदानेन सन्तोषितौ।
उत्तर:
सभ्यः तौ परस्परं संबोध्य कथं सन्तोषितौ।

प्रश्न 3.
अधोलिखितानां श्लोकानाम् अपुर्णोऽन्वयः प्रदत्तः पाठमाधृत्य तम् पूरयत –

(क) यत्र देशे अथवा स्थाने .... भोगः भुक्ता .... विभवहीनः यः .... स पुरुषाधमः ।
(ख) राजन्! यत्र लौहसहस्त्रस्य .... मूषकाः .... तत्र श्येनः .... हरेत् अत्र संशयः न ।
उत्तर:
(क) यत्र देशे अथवा स्थाने स्ववीर्यतः भोगः भुक्ता तस्मिन् विभवहीनः य वसेत् स पुरुषाधमः ।
(ख) राजन्! यत्र लौहसहस्त्रस्य तुलां मूषकाः खादन्ति तत्र श्येन : बालक हरेत् अत्र संशयः न ।

प्रश्न 4.
तत्पदं रेखाङ्कितं कुरुत यत्र –

(क) ल्यप् प्रत्ययः नास्ति
विहस्य, लौहसहस्त्रस्य, संबोध्य, आदाय
उत्तर:
लौहसहस्त्रस्य ।

(ख) यत्र द्वितीया विभक्तिः नास्ति
श्रेष्ठिनम्, स्नानोपकरणम्, सत्वरम्, कार्यकारणम्
उत्तर:
सत्वरम् ।

(ग) यत्र षष्ठी विभक्तिः नास्ति
पश्यतः, स्ववीर्यतः, श्रेष्ठिनः, सभ्यानाम्
उत्तर:
स्ववीर्यंत

प्रश्न 5.
सन्धिना सन्धिविच्छेद वा रिक्तस्थनानि पूरयत –

(क) श्रेष्ठ्याह = ... + आह
(ख) .... = द्वौ + अपि
(ग) पुरुषोपार्जिता = पुरुष + ...
.... = यथा + ...
(ङ) स्नानोपकरणम् = ... + उपकरणम्
(च) .... = स्नान + अर्थम्
उत्तर:
(क) श्रेष्ठ्याह = श्रेष्ठी + आह
(ख) द्वावपि = द्वौ + अपि
(ग) पुरुषोपार्जिता = पुरुष + उपार्जित
(घ) यथेच्छया = यथा + इच्छया
(ङ) स्नानोपकरणम् – स्नान + उपकरणम्
(च) स्नानार्थम् = स्नान + अर्थम्

प्रश्न 6.
समस्तपदं विग्रह वा लिखत –

https://www.evidyarthi.in

विग्रहः – समस्तपदम्
(क) स्नानस्य उपकरणम् = ...
(ख) .... = गिरिगुहायाम्
(ग) धर्मस्य अधिकारी = ...
(घ) .... = विभवहीना:
उत्तर:
(क) स्नानस्य उपकरणम् = स्नानोपकरणम्
(ख) गिरेः गुहायता = गिरिगुहायाम्
(ग) धर्मस्य अधिकारी = धर्माधिकारी
(घ) विभवेन हीनाः = विभवहीना:

प्रश्न 7.
यथापेक्षम् अधोलिखितानां शब्दानां सहायता "लौहतुला" इति कथायाः सारांश संस्कृतभाषया लिखत –

वणिक्पुत्रः – स्नानार्थम्
लौहतुला – अयाचत्
वृत्तान्तं – ज्ञात्वा
श्रेष्ठिनं – प्रत्यागतः
गतः – प्रदानम्
उत्तर:
एक: वणिक्पुत्रः आसीत्। सः स्वलौहतुला एकस्य श्रेष्ठिनः गृहे निपेक्षभूतां कृत्वा देशान्तर गतः। किञ्चित् कालान्तर सः पुनस्तत्र प्रत्यागतः:। सः श्रेष्ठिनं स्वलौहतुला अयाचत्। श्रेष्ठि तं अकथयत्-"भोः नास्ति सा लौहतुला । सा तु मूषकैः खादिता"। वणिक्पुत्रः बुद्धिमान् आसीत्। स अजानत् यत् तुला दृश्ट्वा श्रेष्ठिनः मनसि लोभः सञ्जातः। अतः स उवाच-"भो: नास्ति तव दोषः, ईदृगेवायं संसारः।"

परं अहं स्नानार्थ नदी तट गन्तुं इच्छामि अतः त्वं स्वपुत्रं मया सह प्रेषय। तेन पेषितः। तत्र पुत्रं एकस्यां गिरिगुहायांनिक्षिप्य द्वारं शिलया आच्छाद्य गृह प्रत्यागतः। तेन पुत्रविषये पृष्टे सति स उवाच-"भो:! तव पुत्रः श्येनेन अपहृतः"। श्रेष्ठी उच्चस्वरेण आह-भोः! असत्यवादिन्! श्येनोऽपि क्वचित् बालं हर्त शक्नोति? अर्पय में बालम्। एवं विवदमानौ तौ राजकुलं गत्वा निवेदितवतौ। धर्माधि कारिणः सर्व वृत्तान्तं ज्ञात्वा तौ संबोध्य परस्परं तुला-शिशु-प्रदानेन सन्तोषितौ।

https://www.evidyarthi.in